

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

OLIY TA'LIM BITIRUVCHILARINING MEHNAT BOZORIGA MOSLASHUVI: TALAB VA TAKLIF NOMUVOFIQLIGI MUAMMOSI

Turdimurodov Islomjon Ikromjon o'g'li

"Hilol Ta'lim" nodavlat ta'lim muassasasi
direktori

Annotatsiya. So'nggi yillarda O'zbekistonda oliy ta'limga kiruvchilar soni keskin oshdi, ammo bitiruvchilarning ish topishi shunga yarasha osonlashmadi. Maqolada rasmiy statistika asosida shu nomuvofiqlik qanchalik katta ekani baholangan. 2017–2024-yillarda 18–23 yoshlilarning oliy ta'lim bilan qamrovi 8,3 foizdan 47,7 foizga oshgan, 15–24 yoshli yoshlar ishsizligi esa 11–13 foiz atrofida qolgan. Oliy ma'lumot talab qiladigan har bir rasmiy bo'sh ish o'rniga qariyb ikki bitiruvchi to'g'ri keladi, 2024/2025-o'quv yili bitiruvchilarining esa atigi 42,9 foizi olti oy davomida barqaror ishlagan. Pedagogika yo'nalishining yuqori ulushi va yo'nalishlar bo'yicha maoshlardagi katta farq kadrlar tayyorlash tarkibi ham bozorga to'liq mos emasligini ko'rsatadi. Muallif qabul kvotalarini mehnat bozori ehtiyojiga bog'lash, dual ta'limni kengaytirish va bitiruvchilar bandligini ochiq kuzatib borish bo'yicha takliflar beradi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, bitiruvchilar bandligi, mehnat bozori, malakalar nomuvofiqligi, inson kapitali, yoshlar ishsizligi.

АДАПТАЦИЯ ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ К РЫНКУ ТРУДА: ПРОБЛЕМА НЕСООТВЕТСТВИЯ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Турдимуродов Исламжон Икромжон угли

Негосударственное образовательное учреждение «Hilol Ta'lim»
директор

Аннотация. В статье исследуется проблема адаптации выпускников вузов к рынку труда в условиях быстрого расширения охвата высшим образованием в Узбекистане. Цель исследования – выявить количественные и качественные проявления несоответствия между предложением кадров и спросом работодателей. Показано, что в 2017–2024 годах охват высшим образованием населения 18–23 лет вырос с 8,3 до 47,7%, тогда как безработица среди молодёжи 15–24 лет оставалась на уровне 11–13%. Установлено, что число выпускников почти в 1,9 раза превышает количество официальных вакансий, требующих высшего образования. По данным «Индекса качества выпускников», лишь 42,9% выпускников 2024/2025 учебного года были стабильно заняты в течение шести месяцев. Высокая доля педагогического направления в структуре подготовки кадров и различия в доходах по направлениям свидетельствуют о качественном несоответствии. Автором разработаны предложения по увязке параметров приёма с прогнозами рынка труда, расширению дуального обучения и совершенствованию мониторинга занятости выпускников.

Ключевые слова: высшее образование, занятость выпускников, рынок труда, несоответствие квалификаций, человеческий капитал, молодёжная безработица.

ADAPTATION OF HIGHER EDUCATION GRADUATES TO THE LABOUR MARKET: THE PROBLEM OF SUPPLY-DEMAND MISMATCH

Turdimurodov Islomjon Ikromjon ugli

"Hilol Ta'lim" non-governmental educational institution,
Director

Abstract. The article examines the labour-market adaptation of university graduates in Uzbekistan amid the rapid expansion of higher education. The study aims to identify the quantitative and qualitative forms of mismatch between graduate supply and employer demand. It shows that in 2017–2024 tertiary enrolment of the 18–23 age group rose from 8.3% to 47.7%, while unemployment among youth aged 15–24 remained at 11–13%. The number of graduates is found to be about 1.9 times the number of official vacancies requiring higher education. According to the Graduate Quality Index, only 42.9% of 2024/2025 graduates were in stable employment for six months. The high share of teacher training in the structure of graduate supply and income gaps across fields of study point to a qualitative mismatch. The author proposes linking admission quotas to labour-market forecasts, expanding dual education and improving the monitoring of graduate employment.

Keywords: higher education, graduate employment, labour market, skills mismatch, human capital, youth unemployment.

Kirish

Yaqin-yaqingacha oliy ma'lumot olish ko'p yoshlar uchun orzu edi: 2017-yilda 18–23 yoshlilarning atigi 8,3 foizi oliy ta'limga qamrab olingan bo'lsa, 2024/2025-o'quv yili boshiga kelib bu ko'rsatkich 47,7 foizga yetdi [1]. Respublikada hozir 207 ta oliygoh ishlayapti, ularning 74 tasi nodavlat, 32 tasi xorijiy universitetlar yoki ularning filiallari [2]. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida esa qamrovni kamida 50 foizga yetkazish ko'zda tutilgan [3].

Bu, shubhasiz, katta yutuq. Lekin har yili oliygohni bitirayotgan yuz minglab yoshlarni mehnat bozori qabul qila oladimi? Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotiga ko'ra, 2023/2024-o'quv yilini tamomlagan 214 ming bitiruvchining yoz oxirigacha faqat 41 foizi mehnat shartnomasi bilan rasman ishga kirgan [4]. Bir yildan keyin ham manzara keskin o'zgarmadi: 2024/2025-o'quv yili bitiruvchilarining atigi 42,9 foizi olti oy davomida bir joyda barqaror ishlagan [30].

Davlat ham bu muammoni tan olmoqda. 2026-yil sentabrida oliygohlarni bitiruvchilarining bandligi va daromadiga qarab baholaydigan "Bitiruvchi sifati indeksi" joriy etildi [6], undan oldinroq esa bitiruvchilarni ishga joylashtirishga yordam beruvchi "Kelajakka qadam" dasturi boshlangan edi [7]. Ushbu maqolada biz bitiruvchilar soni bilan ish beruvchilar talabi o'rtasidagi nomuvofiqlik qay darajada ekanini ochiq statistika asosida baholashga va uni kamaytirish yo'llarini taklif qilishga harakat qildik.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi bog'liqlik haqida gap ketganda, odatda G. Bekkerning inson kapitali nazariyasidan boshlanadi. Bekker ta'limni kelajakda yuqori unumdorlik va daromad keltiradigan investitsiya deb bilgan [8], J. Minser esa buni ta'lim yillari va ish haqi o'rtasidagi bog'liqlik modeli orqali empirik jihatdan asoslagan [9]. Bu mantiqqa ko'ra, oliy ma'lumotlilar ko'paysa, iqtisodiyot ham, bandlik ham o'sishi kerak. Ammo nazariya bir muhim shartga tayanadi: bozor bu bilimlarga ehtiyoj sezishi lozim.

M. Spens masalaga boshqa tomondan qaragan. Uning fikricha, diplom ish beruvchi uchun avvalo nomzodning qobiliyati haqidagi "signal"dir [10]. Diplumlilar soni keskin ko'paysa, bu signal xiralashadi va ish beruvchi tajriba, til sertifikatini yoki amaliy ko'nikma kabi qo'shimcha belgilarga qaray boshlaydi. Bizningcha, bugun O'zbekistonda aynan shu jarayon kuzatilmoqda.

Ommaviy oliy ta'lim oqibatlarini birinchilardan bo'lib R. Frimen o'rgangan: 1970-yillarda AQShda bitiruvchilar keskin ko'payganda oliy ma'lumotning daromadga beradigan ustamasi qisqargan [11]. Keyingi tadqiqotlarda nomuvofiqlikning ikki ko'rinishi ajratildi: xodimning ma'lumoti ish talab qilganidan yuqori bo'lsa – vertikal, o'z mutaxassisligidan boshqa sohada ishlasa – gorizontal nomuvofiqlik [12; 13]. S. Makginnes rivojlangan mamlakatlarda xodimlarning qariyb to'rttdan biri ortiqcha ta'limli ekanini va bu ularning maoshi hamda ishdan mamnunligiga salbiy ta'sir qilishini ko'rsatgan [13]. G. Kvintini esa diplom darajasi bilan real ko'nikma bir narsa emasligini eslatadi: yuqori diplomli xodim ham ish talabiga javob bermasligi mumkin [14].

D. Mortensen va K. Pissaridesning izlanish-moslashuv modeli esa nega bo'sh ish o'rinlari bor bo'lsa ham odamlar ishsiz qolishini tushuntiradi: ish izlovchi va ish beruvchi bir-birini topa olmaydi, chunki axborot yetishmaydi yoki hudud va kasb mos kelmaydi [15].

O'zbekiston bo'yicha eng ko'p iqtibos qilinadigan ishlardan biri – Jahon bankining "Skills Road" hisoboti. Unda oliy ma'lumotli xodimlar o'rta ma'lumotlilarga qaraganda o'rtacha 55 foiz ko'proq maosh olishi, biroq bir xil diplomga ega odamlarning real ko'nikmalari keskin farq qilishi qayd etilgan [16]. Yevropa ta'lim jamg'armasining yaqindagi tahlilida ham yoshlar ishsizligi 2020–2025-yillarda kamaygani, lekin umumiy darajadan ancha yuqori qolayotgani ta'kidlanadi [17].

Mahalliy ilmiy maktabda mehnat bozori va bandlik masalalari akademik Q. X. Abdurahmonovning "Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot" darsligida tizimli yoritilgan [25]. Q. X. Abdurahmonov va S. B. G'oyibnazarov keyinroq sun'iy intellekt past malakali mehnatni siqib chiqarib, yuqori malakali kadrlarga talabni oshirishini ko'rsatgan [26]. G. Q. Abdurahmonova oliy ta'limni inson kapitali va mehnat unumdorligining asosiy omili sifatida statistik tahlil qilgan [27], X. X. Rejapov esa oliy ta'lim xizmatlarini mehnat bozori talablariga moslashtirishning uch bosqichli mexanizmini taklif etgan [28].

Ko'rib chiqilgan ishlarning aksariyati muammoni nazariy jihatdan yoki bitta ko'rsatkich orqali o'rganadi. Biz esa qamrov, yoshlar ishsizligi, rasmiy vakansiyalar va "Bitiruvchilar sifati indeksi" natijalarini yonma-yon qo'yib, nomuvofiqlikning ham miqdoriy, ham sifat tomonini ko'rsatishga harakat qildik.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada ochiq manbalardagi rasmiy statistikadan foydalandik. Qamrov va talabalar soni bo'yicha ma'lumotlar Milliy statistika qo'mitasidan [1; 18], yoshlar ishsizligi Jahon bankining XMT modellashtirilgan baholaridan [19], bitiruvchilar bandligi va vakansiyalar Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hamda Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi ma'lumotlaridan [4; 20; 21; 30], oliy ta'lim tizimiga oid ma'lumotlar esa vazirlik hisobotlaridan [2; 22] olindi. Tahlil davri – islohotlar boshlangan 2017-yildan 2025-yilgacha.

Tahlilda dinamik qatorlar, tavsifiy statistika va qiyosiy tahlildan foydalandik, qamrov bilan yoshlar ishsizligi o'rtasidagi bog'liqlikni esa Pirson korrelyatsiya koeffitsiyenti orqali tekshirdik. Bitiruvchilar taklifi rasmiy talabdan qanchalik oshib ketganini ko'rsatish uchun oddiy nisbatdan foydalandik:

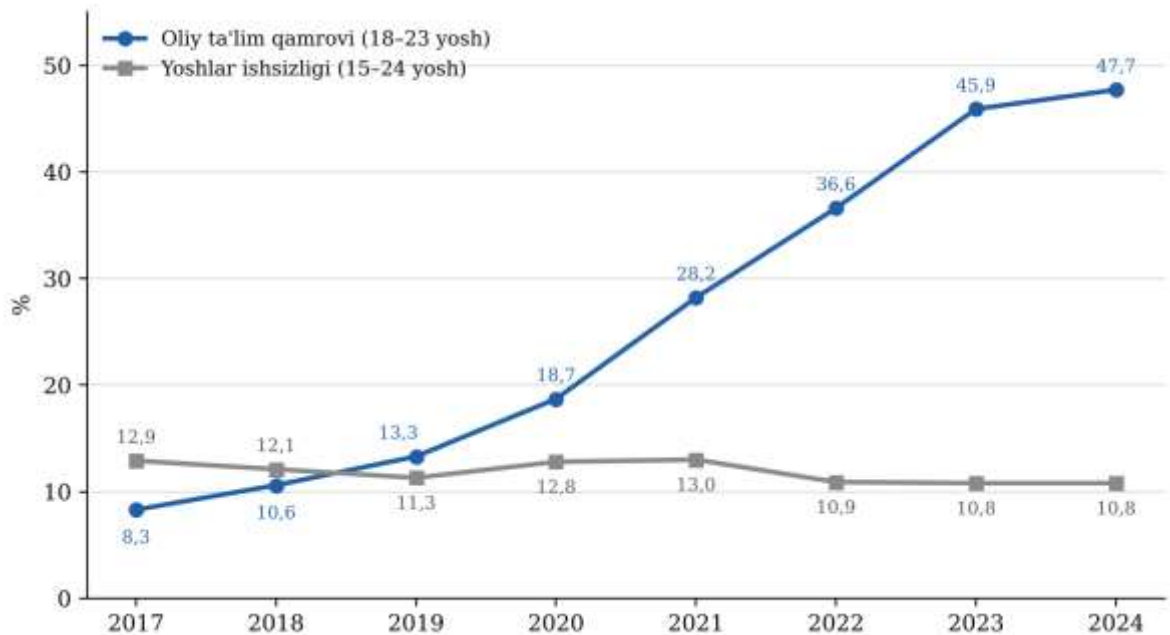
$$K = B / V_{oliy} \quad (1)$$

bu yerda B – yil davomida oliygohni tamomlagan bitiruvchilar soni, V_{oliy} – milliy vakansiyalar bazasidagi oliy ma'lumot talab qiladigan bo'sh ish o'rinlari soni. K birdan katta bo'lsa, bitiruvchilar rasmiy talabdan ko'p.

Albatta, bu ma'lumotlarning o'z cheklovlari bor. XMT ma'lumotlari 15–24 yoshlilarni qamraydi, bitiruvchilarning ko'pchiligi esa mehnat bozoriga 22–25 yoshda chiqadi. Qamrov bo'yicha manbalar ham bir-biridan farq qiladi: Milliy statistika qo'mitasi 2024-yil uchun 47,7 foizni [1], vazirlik esa 2025-yil uchun 44 foizni keltiradi [22]; bu, ehtimol, hisoblash usulidagi farq bilan bog'liq. Vakansiyalar bazasi esa norasmiy sektor va xorijdagi bandlikni ko'rsatmaydi. Shuning uchun natijalar tendensiyani ko'rsatadi, lekin sababiy bog'liqlik haqida qat'iy xulosa chiqarish uchun bitiruvchilar bo'yicha batafsil ma'lumotlar kerak.

Tahlil va natijalar

Avval eng oddiy savoldan boshlaylik: oliygohga kiruvchilar ko'paygani yoshlarning ish topishini osonlashtirdimi? 2017–2024-yillarda 18–23 yoshlilarning oliy ta'lim bilan qamrovi 8,3 foizdan 47,7 foizga, ya'ni 5,7 baravar oshdi. Eng katta sakrash 2021-yilga to'g'ri keladi – bir yilda 9,5 foiz band [1]. 15–24 yoshli yoshlar ishsizligi esa shu davrda 12,9 foizdan 10,8 foizga tushdi, xolos, 2025-yilda esa yana 11,4 foizga ko'tarildi [19]. 1-rasmda bu ikki ko'rsatkichning qanchalik turlicha harakatlangani yaqqol ko'rinib turibdi.

1-rasm. Oliy ta'lim qamrovi va yoshlar ishsizligi dinamikasi, 2017-2024-yillar, %

Manba: Milliy statistika qo'mitasi [1]; Jahon banki WDI, XMT modellashirilgan baholari [19].

Ikki ko'rsatkich o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyenti $r = -0,67$ chiqdi. Bir qarashda bu kuchli bog'liqlikka o'xshaydi, ammo atigi 8 yillik kuzatuvda u statistik ahamiyatli emas ($p \approx 0,07$). Oddiyroq qilib aytganda, qamrov olti baravarga yaqin oshgani yoshlar ishsizligini sezilarli kamaytirdi, deya olmaymiz. Yoshlar ishsizligi hamon umumiy ishsizlikdan qariyb ikki baravar yuqori: 2025-yilda umumiy ko'rsatkich 4,6–5,1 foiz atrofida bo'lgan [17; 20].

Endi talab tomoniga qaraylik. 2023/2024-o'quv yilini 214 ming yigit-qiz tamomlagan, ularning 88 minge (41 foizi) yoz oxirigacha rasman ishga joylashgan [4]. O'sha paytda milliy vakansiyalar bazasida 358 ming bo'sh ish o'rni bo'lgan, lekin ulardan faqat 112 mingtasi oliy ma'lumot talab qilgan [20]. Hisoblasak, $K = 214 / 112 \approx 1,9$. Ya'ni oliy ma'lumot talab qiladigan har bir rasmiy bo'sh o'ringa qariyb ikki nafar yangi bitiruvchi to'g'ri kelgan. Bu bosim kamayishi ham kutilmayapti: 2025/2026-o'quv yilida oliygohlarni 320 ming talaba bitirishi rejalashtirilgan, bu ikki yil oldingidan qariyb 1,5 baravar ko'p [5].

Bandlik bo'yicha raqamlar qaysi davrda va qanday o'lchanganiga qarab ancha farq qiladi. Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligining 8 oylik kuzatuvga asoslangan dastlabki hisobida bitiruvchilarning 75 foizi ish bilan band, 60,1 foizi kamida 4 oy barqaror ishlagan deb baholangan edi [21]. Bir yillik yakuniy natijalar esa ancha jiddiyroq manzarani ko'rsatdi: 170 ta oliygohning 249,4 ming bitiruvchisi ishga o'rtacha 3 oyu 5 kunda joylashgan, so'nggi olti oy davomida barqaror ishlaganlar atigi 42,9 foizni tashkil etgan [30]. O'rtacha rasmiy daromad 4,9 mln so'm bo'lib, eng yuqorisi Toshkent shahrida – 6,6 mln so'm [30]. Ko'rinib turibdiki, bitiruvchilarning ko'pchiligi

oxir-oqibat qandaydir ish topadi, ammo barqaror ishga ega bo'lganlar hali yarmiga ham yetmaydi.

Yakuniy natijalarning yana bir e'tiborli tomoni – oliygohning mulkchilik shakli bo'yicha farqlar (1-jadval).

1-jadval

2024/2025-o'quv yili bitiruvchilarining oliygoh turi bo'yicha natijalari

Oliygoth turi	Barqaror bandlik ulushi, %	Bitiruvchi sifati indeksi, ball
Davlat oliygohlari	42,1	53,0
Nodavlat oliygohlar	46,7	55,1
Xorijiy oliygohlar filiallari	49,8	58,7
Respublika bo'yicha	42,9	53,4

Manba: Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi ma'lumotlari [30].

Farq bir qarashda katta emas, lekin e'tiborga loyiq. Nodavlat oliygohlar va xorijiy universitet filiallari bitiruvchilari barqaror ish topishda davlat oliygohlari bitiruvchilaridan 4,6–7,7 foiz band oldinda. Buni bunday muassasalarda o'quv dasturlarining biznes talablariga tezroq moslashishi, chet tilida o'qitish va ish beruvchilar bilan yaqinroq aloqa bilan izohlash mumkin. Biroq bitiruvchilarning qariyb 85 foizi davlat oliygohlariga to'g'ri keladi [30], shuning uchun umumiy manzarani aynan davlat oliygohlari belgilaydi.

Miqdordan tashqari, kim tayyorlanayotgani ham muhim. 2020/2021-o'quv yilida 571,5 ming talabaning 178,7 mingi, ya'ni deyarli uchdan biri (31,3 foiz) pedagogika yo'nalishida o'qigan [18]. Matematika va tabiiy fanlar talabalari esa birgalikda bor-yo'g'i 6,4 foizni tashkil etgan [18]. Jahon banki ham talabalarni moliyalashtirish tizimi STEM va AKT kabi yo'nalishlardagi ehtiyojga yetarlicha moslashmaganini qayd etgan [23]. Bozor qaysi mutaxassislarni qadrlayotganini esa maoshlar yaxshi ko'rsatadi (3-jadval).

3-jadval

2025-yil bitiruvchilarining eng yuqori o'rtacha oylik ish haqi qayd etilgan yo'nalishlar

Ta'lim yo'nalishi	O'rtacha oylik ish haqi, mln so'm	O'rtacha ko'rsatkichdan farq, %
Biznes va boshqaruv	8,5	+67
Huquq	7,3	+43
Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari	6,8	+33
Barcha bitiruvchilar bo'yicha o'rtacha	5,1	–

Manba: Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi, Bitiruvchilar sifati indeksi dastlabki natijalari [21]; farqlar muallif hisob-kitobi.

Biznes va boshqaruv bitiruvchilari o'rtacha ko'rsatkichdan 67 foiz, huquqshunoslar 43 foiz, AKT mutaxassislari 33 foiz ko'proq maosh oladi. Eng

ko'p kadr tayyorlanayotgan pedagogika esa bu ro'yxatda yo'q. Shunga qaramay, pedagogika yo'nalishini "ortiqcha" deb bo'lmaydi: maktablarda o'qituvchilar soni birgina 2025/2026-o'quv yilida 12,8 mingtaga oshgan [24], ya'ni ehtiyoj real. Bizningcha, muammo yo'nalishning o'zida emas, qabul kvotalari qaysi hududda qaysi fan o'qituvchisi yetishmasligini aniq hisobga olmasdan belgilanayotganida.

Masalaning hududiy tomoni ham bor. 2025-yil boshida 14–30 yoshli yoshlar 9,63 mln kishini, ya'ni aholining 25,7 foizini tashkil etgan [29]. Yoshlar ulushi Qoraqalpog'iston va Jizzaxda (26,9 foiz) hamda Xorazmda (26,7 foiz) eng yuqori, Toshkent shahrida esa eng past (23,4 foiz) [29]. Soni bo'yicha esa Samarqand (1,14 mln) va Farg'ona (1,04 mln) viloyatlari yetakchi [29]. Holbuki oliygohlar ham, yaxshi haq to'lanadigan ish o'rinlari ham asosan poytaxtda. Natijada viloyatdan kelib o'qigan yigit-qiz yo o'z tumaniga qaytib, mutaxassisligiga mos ish topa olmaydi, yo poytaxtda yoki xorijda o'z malakasidan pastroq ishga rozi bo'ladi. Qizig'i shundaki, Bitiruvchi sifati indeksi bo'yicha eng yuqori natija daromad eng baland bo'lgan Toshkent shahrida (60 ball) emas, Surxondaryo viloyatida (62,1 ball) qayd etilgan, eng past natija esa Qoraqalpog'iston Respublikasida (49,5 ball) [30]. Demak, hududiy oliygohlar ham mahalliy ish beruvchilar bilan to'g'ri hamkorlik qilsa, yaxshi natijaga erisha oladi.

Tashqi mehnat migratsiyasi bu bosimni qisman yumshatyapti: 2025-yilning ikkinchi choragida band aholining 12 foizi, ya'ni 1,8 mln kishi xorijda ishlagan, 33 foizi esa norasmiy sektorda band bo'lgan [20]. Yana bir muhim jihat – bo'sh ish o'rinlarining 77 foizi (358 mingdan 277 mingi) xususiy sektorga tegishli [20]. Bugun bitiruvchining asosiy ish beruvchisi davlat emas, biznes. Ammo o'quv dasturlarini tuzishda ham, amaliyotni tashkil etishda ham biznesning ovozi hali kam eshitiladi. Jahon banki ham 2017–2022-yillardagi iqtisodiy o'sish yetarlicha ish o'rni yaratmaganini, bu jarayon faqat 2023–2024-yillarda tezlashganini qayd etadi [23].

Bu natijalarni yuqorida ko'rib chiqilgan nazariyalar bilan solishtirsak, ko'p narsa tushunarli bo'ladi. Diplumlilar ko'paygani sari diplomning "signali" kuchsizlanmoqda [10]: ish beruvchi endi tajriba, til va amaliy ko'nikmaga qaraydi. Ishga joylashish uchun o'rtacha uch oydan ko'proq vaqt ketishi va barqaror bandlikning pastligi [30] shundan dalolat. Maoshlardagi farq esa bozor qaysi kasblarga ehtiyoj sezayotganini aniq aytib turibdi, faqat bu signal abituriyentga ham, qabul kvotalarini belgilovchilarga ham kech yetib boradi. "Bitiruvchi sifati indeksi" shu bo'shliqni to'ldirishi mumkin, chunki u ilk bor oliygohni o'z bitiruvchilarining ishdagi natijasiga qarab baholaydi [6].

Xorijiy tajriba ham shu xulosani quvvatlaydi. Germaniya va Shveytsariyada talaba o'qish davomida korxonada ishlaydi va diplom olganda u allaqachon tajribali xodim bo'ladi. Ko'plab OECD mamlakatlarida bitiruvchilarning bandligi va maoshi haqidagi ochiq ma'lumotlar universitetlarni baholash va moliyalashtirishda ishlatiladi. Janubiy Koreya misoli esa qamrov juda yuqori bo'lsa ham, sifat va tarkib boshqarilmasa,

ortiqcha ta'lim muammosi kuchayishini ko'rsatadi. Bunga yana bir omil qo'shiladi: sun'iy intellekt va avtomatlashtirish yaqin yillarda talab tarkibini yanada o'zgartiradi, oddiy vazifalar qisqarib, raqamli va tahliliy ko'nikmali kadrlar qadrlanadi [26].

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim qamrovining tez o'sishi o'z-o'zidan yoshlar bandligini yaxshilamadi. Qamrov 5,7 baravar oshgan bo'lsa-da, yoshlar ishsizligi atigi 2,1 foiz bandga kamaydi va hamon umumiy darajadan ikki baravarga yaqin yuqori. Oliy ma'lumot talab qiladigan har bir rasmiy bo'sh o'ringa qariyb ikki bitiruvchi to'g'ri keladi, ish topganlarning esa yarmidan kami barqaror ishlaydi. Nodavlat va xorijiy oliygohlar bitiruvchilari bu borada biroz oldinda bo'lsa-da, umumiy holatni bitiruvchilarning asosiy qismini tayyorlaydigan davlat oliygohlari belgilaydi. Bundan tashqari, kadrlar tayyorlash tarkibi bozor eng ko'p qadrlayotgan yo'nalishlardan ortda qolmoqda.

Bizning fikrimizcha, vaziyatni yaxshilash uchun quyidagilar muhim:

- qabul kvotalarini hududlar va tarmoqlar bo'yicha kadrlarga ehtiyoj prognozi asosida belgilash, "Bitiruvchi sifati indeksi" natijalarini kvotalarni qayta taqsimlashda rasmiy mezon sifatida ishlatish;
- bitiruvchilar bandligini 6, 12 va 36 oy davomida kuzatib, natijalarni yo'nalishlar va oliygohlar kesimida ochiq e'lon qilish – shunda abituriyent yo'nalish tanlashda taxminga emas, raqamga tayanadi;
- dual ta'limni tarmoq oliygohlarida kengaytirish, amaliyotni korxonalar bilan shartnoma asosida va uzoqroq muddatga tashkil etish;
- STEM va AKT yo'nalishlarida grant ulushini oshirish, bu yo'nalishlar talabalariga maqsadli stipendiya va imtiyozli ta'lim krediti berish;
- pedagogika yo'nalishlariga qabulni qaysi hududda qaysi fan o'qituvchisi yetishmasligiga qarab rejalashtirish;
- oliygohlarning karyera markazlarini bitiruvchilar bandligi natijasiga qarab moliyalashtirish.

Kelgusida bitiruvchilar bo'yicha anonimlashtirilgan individual ma'lumotlar asosida vertikal va gorizontal nomuvofiqlikni bevosita o'lchash hamda hududlar kesimida chuqurroq tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Oliy ta'limga qamrov 40,9 foizga oshgan. – URL: <https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/61150-oliy-ta-limga-qamrov-40-9-ga-oshgan-3>
2. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. 2025-yil davomida oliy ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar bo'yicha brifing. – URL: <https://gov.uz/oz/edu/news/view/112657>
3. O'zbekiston ta'lim tizimi: 2030-yilgacha strategik maqsadlar. – URL: <https://infoedu.uz/oliy-talim-bilan-qamrab-olish-darajasi-kamida-50-foizga-yetkaziladi>

4. 59 foiz ya'ni 126 ming nafar OTM bitiruvchisi hali ham ishsiz. – URL: <https://anhor.uz/uzl/news/59-foiz-yani-126-ming-nafar-otm-bitiruvchisi-hali-ham-ishsiz/>
5. Bitiruvchilarning bandligini oshirishga qaratilgan yangi mexanizmlar joriy etiladi. 08.06.2026. – URL: <https://kun.uz/news/2026/06/08/bitiruvchilarining-bandligini-oshirishga-qaratilgan-yangi-mexanizmlar-joriy-etiladi-bee0d9>
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 29-sentabrdagi 525-son qarori ("Bitiruvchi sifati indeksi"). – URL: <https://talimxabarlari.uz/80441/>
7. OTM bitiruvchilarining ishga joylashishiga ko'maklashuvchi "Kelajakka qadam" dasturi. – URL: <https://www.spot.uz/oz/2025/02/20/graduate-support/>
8. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. – New York: NBER / Columbia University Press, 1964.
9. Mincer J. Schooling, Experience, and Earnings. – New York: NBER, 1974.
10. Spence M. Job Market Signaling // The Quarterly Journal of Economics. – 1973. – Vol. 87, No. 3. – P. 355–374.
11. Freeman R. B. The Overeducated American. – New York: Academic Press, 1976.
12. Hartog J. Over-education and earnings: where are we, where should we go? // Economics of Education Review. – 2000. – Vol. 19, No. 2. – P. 131–147.
13. McGuinness S. Overeducation in the labour market // Journal of Economic Surveys. – 2006. – Vol. 20, No. 3. – P. 387–418.
14. Quintini G. Over-Qualified or Under-Skilled: A Review of Existing Literature // OECD Social, Employment and Migration Working Papers. – 2011. – No. 121.
15. Mortensen D. T., Pissarides C. A. Job Creation and Job Destruction in the Theory of Unemployment // The Review of Economic Studies. – 1994. – Vol. 61, No. 3. – P. 397–415.
16. World Bank. The Skills Road: Skills for Employability in Uzbekistan. – Washington, DC, 2014. – URL: <https://hdl.handle.net/10986/20389>
17. European Training Foundation. Uzbekistan: Active Labour Market Measures for Youth. Working paper. – 2026. – URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2026-07/Country%20Analysis%20ALMP_Uzbekistan_Final_EN.pdf
18. Davlat statistika qo'mitasi. Ta'lim yo'nalishlari bo'yicha tahsil olayotgan talabalar soni (2020/21-o'quv yili). – URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/17415-ta-lim-yo-nalishlari-bo-yicha-tahsil-olayotgan-talabalar-soni-2>

19. World Bank. World Development Indicators: Unemployment, youth total (% of total labor force ages 15–24) (modeled ILO estimate), SL.UEM.1524.ZS. – URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/SLUEM1524ZSUZB>
20. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari: OTM bitiruvchilari bandligi va milliy vakansiyalar bazasi – URL: <https://anhor.uz/uzl/news/bitiruvchilar/>; 2025-yil yanvar–iyun mehnat bozori ko'rsatkichlari – URL: <https://www.spot.uz/oz/2025/08/14/unemployment/>
21. Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi. Bitiruvchilar sifati indeksi: 2025-yil uchun dastlabki natijalar. – URL: <https://anhor.uz/uzl/news/otm-bitiruvchilarining-ortacha-oylik-maoshi/>
22. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yildagi faoliyati to'g'risida hisobot. – URL: <https://gov.uz/oz/edu/pages/hisobotlar>
23. Uzbekistan's Growth Story Has a Skills Problem // The Times of Central Asia. – URL: <https://timesca.com/uzbekistans-growth-story-has-a-skills-problem/>
24. Maktab o'qituvchilarining 72 foizi ayollar, soni 577 mingdan oshdi. – URL: <https://infoedu.uz/maktab-oqituvchilarining-72-foizi-ayollar-soni-577-mingdan-oshdi>
25. Abdurahmonov Q. X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik. Qayta ishlangan va to'ldirilgan 3-nashr. – Toshkent: "Fan" nashriyoti, 2019. – 544 b.
26. Абдурахманов К. Х., Ғойипназаров С. Б. Сунъий интеллектни жорий этиш натижасида меҳнат бозоридаги ўзгаришлар // Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali. – 2023. – Maxsus son. – B. 6–12.
27. Abduraxmanova G. Q., Akbarova B. Sh. Inson kapitali rivojlanish konsepsiyasida oliy ta'lim xizmatlarini statistik tahlili // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – 3(24). – B. 13–20. – DOI: 10.5281/zenodo.10529867
28. Rejapov X. X. Mehnat bozori talablariga oliy ta'lim xizmatlari modellarini moslashtirish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – Vol. 10, No. 4. – B. 137–144. – DOI: 10.55439/EIT/vol10_iss4/a14
29. Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekistonda yoshlar soni qancha? (2025-yil 1-yanvar holatiga). – URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/63005-o-zbekistonda-yoshlar-soni-qancha>
30. O'zbekistonda OTM bitiruvchilarining o'rtacha daromadi 4,9 mln so'mni tashkil etmoqda — yangi indeks natijalari (Ta'lim sifatini ta'minlash milliy agentligi ma'lumotlari). 14.09.2026. – URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2026/09/14/bitiruvchilar-bandligi/>